

Mišo Pištalo

1.

1. Za razumijevanje suštine političkih odnosa i pravac njihovog razvoja u komuni od bitnog je značaja idejno polazište. Uporište za pravac razvoja političkih odnosa dato je u Ustavu, u općim odredbama kojima se utvrđuje da su radnička klasa i svi radni ljudi nosioci vlasti i upravljanja drugim društvenim poslovima i da tu vlast vrše u svojim osnovnim organizacijama i zajednicama.

Takvo bitno opredjeljenje našeg društveno-političkog sistema, koje istodobno određuje i njegovu klasno-političku prirodu i njegov samoupravni socijalistički karakter, predstavlja jedinu alternativu uspješnog društva u cjelini, razvoja njegovih proizvodnih snaga i transformaciju u skladu s potrebama razvoja socijalističkih i društvenih odnosa. Taj princip važi i za komunu.

U bitij novog sistema socijalističke samoupravne demokracije — što najprije treba da se izrazi u komuni — jest spajanje rada i odlučivanja u društvu, prije svega političkog odlučivanja. Razumije se da se to spajanje ne bi ostvarilo, ne bi bilo moguće, ni teorijski ni stvarno, bez institucije i bez prakse delegatskog sistema. Pri tome je od kapitalnog značaja razvijanje političke akcije — produbljivanje djelovanja u pravcu raskidanja s političkom predstavničkom praksom i sistemom odnosa i ponašanja koji više institucionalno, ustavno-pravno nisu mogući. Izražavajući bit promjena u položaju udruženog rada i radnog čovjeka u cjelini društveno-ekonomskih odnosa i političkom sistemu, delegatski sistem predstavlja okvir i način organiziranja i direktnog sudjelovanja radničke klase i svih radnih ljudi u *vršenju vlasti* i upravljanju drugim društvenim poslovima. Time radni ljudi sa svog radnog mjesta mogu ostvarivati direktan i odlučujući uticaj na politiku i društvo, na rad skupština i na sadržaj odluka koje one donose, ne prenoseći vlast ni na koga, a pogotovo ne na opće političke reprezentante pa bilo da su to odbornici, poslanici ili članovi delegacija osnovnih samoupravnih organizacija i zajednica.

2. Samoupravno i politički organizirani radni ljudi tako dobijaju stvarnu mogućnost i šansu da počnu temeljitije ovladati političkom silom i da

nad njom ostvaruju kontrolu. Neposrednim povezivanjem i spajanjem samoupravljanja, tj. procesom stvaranja udruženog rada na novim osnovama, i politički sistem postaje bitan faktor samoupravne socijalističke demokracije.

Polazeći od toga da komunu treba izgrađivati kao oblik političkog oslobođanja rada, osnovno idejno-političko i klasno pitanje jest razvoj socijalističke samoupravne demokracije. A to zapravo, na drugi način rečeno, znači da ostvarivanje društveno-ekonomskih odnosa, položaja udruženog radnika i njegovog mjesta nema ukoliko udruženi rad ne ovlada bitnim procesima komune, dok komunu ne »osvoji« kao svoju. Socijalistička samoupravna demokracija karakterizira ostvarivanje slobode od eksploatacije čovjeka po čovjeku; slobode od ekonomskih, političkih i drugih monopola. Ona uvodi slobodu raspolaganja uvjetima, sredstvima i rezultatima osobnog i udruženog rada i afirmira slobodu čovjeka da sam ili zajedno s drugima upravlja svojim interesima i ostvaruje ih. A to su slobode zasnovane na pravu na samoupravljanje i na pravu rada društvenim sredstvima. To je sloboda samoupravnog dogovaranja i odlučivanja u OUR-u, kućnom savjetu, savjetu potrošača, mjesnoj zajednici i komuni kao integraciji svih interesa na njoj teritoriji o svim pitanjima od životnog interesa građana; slobodu neposredne i dohodovno vezane razmjene rada, slobodu kandidiranja i izbora i smjene delegata iz svoje samoupravne zajednice za sve skupštine i druga društvena tijela koja se konstituiraju na delegatskim osnovama; a isto tako i slobodu ispoljavanja nacionalne individualnosti i mogućnosti da se interesi naroda i narodnosti u potpunosti izraze i ostvaruju i u komuni.

Socijalističko samoupravljanje u komuni ne može postojati ni uspješno funkcionirati ako se ne razvija kao demokratski sistem u kom radni ljudi neposredno odlučuju o sredstvima, uvjetima i rezultatima svoga rada i u kom se sve više šire slobode, stvaralaštvo, inicijative radnih ljudi i građana i raznovrsne aktivnosti čovjeka. Riječ je o takvom demokratizmu koji oslobađa čovjeka, koji ima klasnu osnovu i temelji se na ukidanju ekonomske nejednakosti, na uklanjanju eksploatacije i na prevladavanju svih vidova ekonomske, društvene, socijalne i političke o-tuđenosti ili razlika. Iz tih razloga i naglašavamo da je pretpostavka socijalističke neposredne samoupravne demokracije društvena svojina nad sredstvima za proizvodnju i upravljanje radnika sredstvima, uvjetima i rezultatima rada, zatim pravo koje ima naš čovjek da radi društvenim sredstvima, pravo samoupravljanja, kao i puna ravnopravnost naroda i narodnosti. S obzirom da su to općevažeća i univerzalna prava u komuni i u društvu u cjelini mora nužno vladati pluralizam samoupravnih interesa i subjekata. Iz tih razloga takav pluralizam nosi svoju klasnu i nacionalnu osnovu i suštinu i pod njega nije moguće podvesti kategorije suprotne prirodi socijalističkog samoupravljanja. Ali, on nije ni go-li ideološki dogmatizam, niti njegova jednostrana reklama iza koje nema bitnog sadržaja. On to može biti ako se razmatra i gleda sam sistem ustanova, bez njihove uvjetovanosti prirodom socijalističkih odnosa i udruženim radom u cjelini, bez samoupravnog karaktera socijalističkih odnosa.

3. Sve te ustavne osnove predstavljaju pretpostavke transformacije komune i komunalnog sistema u pravcu samoupravnog obavljanja njezinih najznačajnijih funkcija, a kad je riječ o političkoj vlasti i o njezinom području.

Pravac ostvarivanja tih pretpostavki dat u dosadašnjim analizama funkcioniranja društveno-političkog sistema, posebno delegatskih odnosa u komuni, te rada skupština općina i samoupravnih interesnih zajednica dobio je nov poticaj primjenom Zakona o udruženom radu.

Komuna kao društveno-politička zajednica — osnova na kojoj počiva jedinstven sistem državne vlasti i samoupravljanja — javlja se u dvostrukoj funkciji. Kao *samoupravne zajednice* one su teritorijalni i društveni okvir i faktor samoupravnog integriranja ekonomskih, socijalnih, kulturnih i drugih interesa radnih ljudi i svih dijelova udruženog rada, povezivanja i objedinjavanja svih oblika samoupravnog interesa i društveno-političkog organiziranja radnih ljudi i usklađivanja njihovih posebnih, zajedničkih i općih interesa na *samoupravan način*, putem društvenog dogovaranja i samoupravnog sporazumijevanja i nužne samoupravne koordinacije aktivnosti različitih samoupravnih subjekata.

Komuna je i *politička zajednica*, jer u okviru Ustavom utvrđenih prava i dužnosti njezini organi vrše državnu vlast, utvrđuju opće obavezne norme i pravila, koriste, kada je to neophodno, i sredstva političke prinude radi zaštite samoupravnih prava radnih ljudi i društvenog vlasništva, radi sprečavanja ili otklanjanja poremećaja u društvenoj reprodukciji kao i zbog ostvarivanja ili zaštite drugih zajedničkih interesa radnih ljudi i njihovih samoupravnih organizacija i zajednica.

Obje ove funkcije, *samoupravne i političke*, nisu odvojene. Naprotiv, one su uzajamno uvjetovane i povezane. Nije moguće u našem sistemu pluralističke samoupravne demokracije samoupravljanje odvajati od vlasti i vlast od samoupravljanja. Takvo apstraktno odvajanje i njime konzekventni i odgovarajući pristupi u praksi vodili bi degeneraciji socijalističkog samoupravljanja u svojevrzne oblike sudjelovanja ili participacije radnih ljudi i građana u obavljanju i vršenju državne vlasti, ili što je maksimum toga teorijskog stava, do stagnacije društvenog samoupravljanja na stranputicama predstavničke demokracije.

4. Svojevremeno konstituiranje i jačanje komunalnog sistema, izgrađivanje principa samoorganiziranja komune, njezinog osamostaljivanja bilo je u funkciji razbijanja državnog i administrativnog centralizma i tome je poslužilo, kao što je značilo i šire otvaranje političkog sistema utjecajima proizvođača.

Sada se, suprotno, radi o tome da se borbom za političku demokratizaciju u komuni stvaraju mehanizmi i čvrste koordinate za samoupravnu integraciju, tj. društvenu integraciju svih samoupravnih subjekata i njihovih interesa, da se ostvarivanjem pluralizma socijalističkih samoupravnih interesa — što je ogroman ideološki i politički posao i program na njegovoj osnovi, gradi sinteza, klasna sinteza interesa komune.

Postoji mišljenje da je ustavna transformacija udruženog rada, konkretan posao u njezinoj praktičnoj primjeni, imao značajnog odraza na

stanje komune, a posebno na ostvarivanje društveno-političkih odnosa i političke vlasti u komuni. S druge strane, postoje sasvim suprotna mišljenja da se političkim odnosima u komunij odavno nismo bavili, da se komunalni sistem kao takav zadržao i po svojoj formi i po svojoj suštini u starim okvirima.

U prvom slučaju naglašava se da se po prirodi društveno-ekonomskih i političkih odnosa u cjelini udruženog rada i društva i sam politički sistem komune, pa time i njezinj politički odnosi, stubokom izmijenio, kako u svojoj organizaciji, tako i po sadržaju i po formama. Drugi pak naglašavaju da je politički sistem komune došao u krizu i da je posljedica toga sužavanje masovne aktivnosti ljudi, jačanje centara političke moći, šira pojava komunalnog birokratizma, itd.

Jedna i druga teza, istina, svoju osnovu za jačanje komune i za njezino demokratsko otvaranje pronalaze u daljem razvoju udruženog rada na osnovama Ustava i Zakona o udruženom radu i drugim odgovarajućim normativnim aktima. No, i za jednu i za drugu po našem mišljenju karakteristično je da nedostaje jedna perspektivna i ostvarljiva vizija, jer u centar stavljaju instituciju komune kao takvu — mehanizam političke vlasti i društveno-političkih odnosa; samim tim objektivno zanemaruju klasnu uvjetovanost tih odnosa i stvarni društveni interes čovjeka i radničke klase kao cjeline. Komuna kao kategorija je dugo mistificirana da bi se tako olako moglo danas prijeći na jednostavnu činjenicu da je to jedan od osnovnih (teritorijalnih) okvira za integriranje interesa radnih ljudi i za vršenje političke vlasti. Postoji inače tendencija da se izgrađivanje političkog sistema komune shvati kao problem stvaranja novih formi i oblika političkog i društvenog okupljanja ljudi, kao problem utvrđivanja postupka, procedure u funkcioniranju Ustavom datih institucija sistema. Zato se nešto više govori u mehanizmu, strukturi, o političkoj organizaciji komune, a manje o stvarnim ciljevima politike, o nužnosti permanentnog postavljanja u prvi plan rješavanja potreba i interesa ljudi. Politički sistem komune treba da posluži u rješavanju tih interesa i potreba i ništa više.

II

1. Ostvarivanje biti delegatskog sistema je neobično složeno. Ustavom utvrđena koncepcija delegatskog sistema nije se potpunije ostvarila u praksi za kratko vrijeme njegova institucionaliziranja. Posljedica toga je da se još uvijek razvijaju *oni politički odnosi* u komunij koji karakteriziraju prošlu etapu, etapu predstavničkog sistema i odlučivanja. Ostvarivanje toga koncepta složen je historijski društveni proces koji je otpočet, koji je pokazao svoje temelje i u dosadašnjoj praksi, ali koji nailazi na mnoge objektivne i subjektivne slabosti. Njih danas karakteriziraju pojave od kojih su najvažnije u samoj osnovi društva: još uvijek se proces ovladavanja društvenom reprodukcijom odvija uz neodgovarajuću ulogu udruženog rada, što ima direktnog utjecaja na karakter samoupravnog preobražaja naših društveno-političkih zajednica, na izražavanje njihove realne moći i političke snage, iako komune još uvijek dosta ali ne-

posredno — što nije uvjetovano ustavnim normama — ovise o organima širih društveno-političkih zajednica, kao njihova svojevrsna ekspoziura. Ona će to biti sve više ne samo kao politička nego i kao »samoupravna« zajednica ukoliko se proces ovladavanja sredstvima društvene reprodukcije na ustavnim osnovama sporije odvija i sve to manje ukoliko taj proces ide brže. To ima svog značaja. Ali to se ne smije precjenjivati. Još uvijek je realno snažna opasnost da se u društvu teško oslobađamo *iluzije o svemoći države i administrativno-centralističkog odlučivanja*. Iz samog udruženog rada vrši se pritisak na društvo (državu) da se njihovo shvaćanje zajedničkog interesa promevira u društveni:

— To je posljedica nedovoljno izgrađenog samoupravnog sistema zasnovanog na odlučujućoj ulozi udruženog rada, djelovanja instrumentarije starog sistema, stare svijesti i neizgrađenosti onih bitnih novih karika u političkom sistemu koje osiguravaju društvenu ulogu i moć organiziranog i udruženog radnog čovjeka i građanina.

— Taj proces praćen je očiglednom činjenicom da je udruženi rad još uvijek projekcija i tek na početku stvarne integracije i samoupravnog i socijalističkog udruživanja, na početku procesa ostvarivanja međuovisnosti i povezanosti rada u jedinstven sistem.

— Nije dovoljno prisutno subjektivno djelovanje organiziranih društvenih i političkih snaga u bazi društva, tamo gdje se počinju organizirati radnici za utjecaj i kontrolu političkog odlučivanja i upravljanja društvenim poslovima.

— Delegacije neredovno i nedovoljno komuniciraju sa svojom izbornom osnovom, a gdje ima više izbornih jedinica za jednu delegaciju, suradnja i međusobno povezivanje delegacija je slabo, nerazvijeno i bez dovoljno kontinuiteta. Ne ostvaruju se zajednički dogovori s radničkim savjetima.

— Organi uprave nisu dovoljno okrenuti udruženom radu u općini, pa djeluju još uvijek administrativnim sredstvima.

— Vijeća udruženog rada pokazuju znatne slabosti; vijeća mjesnih zajednica pokazuju življu aktivnost usmjerenu prije svega ka zahtjevima za rješavanje životnih potreba ljudi sredstvima šire zajednice; društveno-političko vijeće ima dosta apstraktno utvrđenu nadležnost, pa je njegova praksa u komunama veoma šarolika i raznovrsna.

— Funkcioniranje samoupravnih interesnih zajednica karakteriziraju, gotovo u pravilu, elementi starog načina odlučivanja u kojem izvršni i poslovodni organi imaju glavnu riječ.

Sve te pojave koje su se mogle i pretpostavljati imaju direktnog odnosa na političko stanje, na odlučivanje u komunama; one su slika aktivnosti svih subjektivnih faktora i stvarnih društvenih mogućnosti u mijenjanju društvenih i političkih kretanja u općinama. One ne pokazuju samo ono što nije dobro već pokazuju i mogućnosti da se u okviru postojećih institucija učini više.

2. Jedna od osnovnih pretpostavki za razvoj općine u pravcu stvaranja integralnog sistema samoupravnih i demokratskih odnosa je jačanje samoupravnih odnosa u osnovnim organizacijama udruženog rada i inte-

griranje udruženog rada u sistem samoupravljanja u općini, ali i jačanje samoupravnih odnosa u mjesnim i samoupravnim interesnim zajednicama. Ne može se ni govoriti o razvijenosti samoupravnih demokratskih odnosa u općini ukoliko ti odnosi nisu dovoljno razvijeni u primarnim samoupravnim zajednicama i u samoupravnim interesnim zajednicama. Drugog demokratizma u komuni nema; nema ni alternative tom demokratizmu.

Radni ljudi i građani u mjesnoj zajednici samoupravno odlučuju o ostvarivanju svojih zajedničkih interesa i o solidarnom zadovoljavanju zajedničkih potreba koje se odnose na uređivanje naselja, stanovanje, komunalne djelatnosti, dječju i socijalnu zaštitu, obrazovanje, kulturu, fizičku kulturu, zaštitu potrošača, zaštitu i unapređivanje čovjekove sredine, narodnu obranu, društvenu samozaštitu i druge oblasti života i rada. Radi ostvarivanja svojih zajedničkih interesa i potreba radni ljudi i građani u mjesnoj zajednici samoupravnim sporazumijevanjem i na drugi način povezuju se sa organizacijama udruženog rada, samoupravnim interesnim zajednicama i drugim samoupravnim organizacijama i zajednicama na području i van područja mjesne zajednice. Oni sudjeluju u vršenju društvenih poslova i odlučivanja o pitanjima zajedničkog interesa u općini i širim društveno-političkim zajednicama i u tom cilju formiraju delegacije radi neposrednog ostvarivanja svojih prava, dužnosti i odgovornosti i organiziranog sudjelovanja u vršenju funkcija društveno-političkih zajednica.

Ustavno preobražavanje mjesne zajednice dio je samoupravnog preobražavanja općine i pretpostavka tog preobražavanja. Otuda je za ostvarivanje ustavne koncepcije o mjesnoj zajednici od odlučujućeg značaja ustavno mijenjanje osnovnih organizacija udruženog rada i u pravcu njihovog samoupravnog odlučivanja na mjestu stanovanja, u samoupravnim interesnim zajednicama, u općini i širim društveno-političkim zajednicama usmjereno na daljnji razvoj samoupravljanja.

Preobražavanje samoupravnih interesnih zajednica kao asocijacija putem kojih se vrši slobodna razmjena rada u materijalnoj proizvodnji s radom u društvenim djelatnostima predstavlja značajno područje samoupravnog organiziranja i djelovanja radnih ljudi i građana u općini.

Sve to pretpostavlja daljnju demokratizaciju procesa odlučivanja u općini. U stvari, o tome kako će se rješavati otvorena pitanja daljnje demokratizacije procesa odlučivanja i razvoja društveno-političkih odnosa u općini u velikoj mjeri ovisi i ostvarivanje položaja i uloge radnih ljudi i građana u našem društveno-političkom sistemu. Zato je to jedno od centralnih pitanja razvoja novih društveno-političkih odnosa u općini.

Činjenica je, međutim, da postoji raskorak između deklariranih i Ustavom utvrđenih načela i naše društvene i političke prakse, kao i da sve ustanove općine ne funkcioniraju onako kako je utvrđeno u Ustavu, općinskom statutu i općim aktima samoupravnih organizacija i zajednica. O informiranju se u nas dosta formalno govori. Umjesto razgovora o tehnici informiranja, potrebi da se skraćuju tekstovi i materijali najvažnije bi bilo orijentirati društvene snage u praksi da se o stvarnim odlukama koje donose skupštine ili druga tijela koja djeluju na delegatskom

principu prethodno upoznaju delegacije i njihova osnova. Suština i stvarni karakter informiranja u delegatskom i skupštinskom odlučivanju, kao i u samoupravnom sporazumijevanju i prije donošenja odluka, bila bi tako ostvarena.

3. Usmjerenost i sadržaj političkih odluka koje se donose u skupštini općine ovisi o stanju društvene svijesti i odnosa moći društvenih i političkih snaga u svakoj općini. Zbog toga su mogući i razumljivi pritisci pojedinih užih interesnih grupa, njihov formalan, ali još više i neformalan oblik komunikacije. Tako možemo govoriti o svojevrsnim komunalnim lobijima.

Ostvarivanje socijalističkih i samoupravnih sadržaja odluka koje se donose u komuni u direktnoj su ovisnosti o djelovanju društveno-organiziranih subjektivnih snaga, njihove doraslosti razvoju društva i njihove zrele orijentacije, te dosljednosti u ostvarivanju utvrđenih programa i politike, o akciji, koju u tome vodi prije svega Savez komunista. Mjerilo usmjerenosti društvenih snaga, mjerilo njihove sposobnosti leži u uspješnom usklađivanju pojedinačnih i kolektivnih, posebnih i zajedničkih, neposrednih i dugoročnih interesa radničke klase, da bi upravo ona bila sposobna sama obavljati taj »posao« — vršiti sintezu različitih interesa i osigurati efikasnost u provođenju demokratski usvojenih odluka, rješenja, planova, dogovora i sporazuma. Jednom riječju, da bude politički katalizator usmjerenja udruženog rada, njegovog unutrašnjeg povezivanja i udruživanja i mimo granica komune.

Kad je riječ o osnovnom društveno-političkom odnosu koji danas dominira u komuni mora se istaći stvarno jačanje izvršne vlasti kako u skupštinskom sistemu (i u državnoj, i u samoupravno-interesnoj sferi), tako i u području organiziranja društveno-političkih organizacija. Društveni ciljevi i zahtjevi što ih je formulirao u načelu Savez komunista ostaju često pokušaj, što se naročito negativno može odražavati na pravac ostvarivanja društvene politike (akcija u vezi sa ispitivanjem porijekla imovine i sl.) i što može dovoditi do pojave demoraliziranja, dešperaterstva i, što je najteže, raskorake između normativnog i stvarnog. Određene pojave samozadovoljstva u tom području nisu u skladu s realnim društvenim kretanjima.